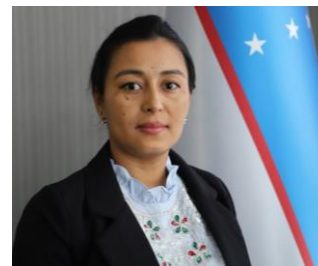

POSTMODERNIZM TARIXIGA OID TA'RIFLAR

Sodiqova Baxtigul Ibodullayevna,
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tayanch doktoranti

DEFINITIONS ON THE HISTORY OF
POSTMODERNISM

Sodikova Bakhtigul Ibodullaevna,
Basic doctoral of Denau Institute of Entrepreneurship and
Pedagogy

[https://orcid.org/
0009-0008-1553-9849](https://orcid.org/0009-0008-1553-9849)

E-mail:
baxtigul.sodiqova@mail.ru

Tel: +998 99 025 89 97

Annotatsiya: Ushbu maqolada qarama-qarshiliklarni qabul qiluvchi postmodernizmga ta'rif berish, postmodernizm adabiyot nazariyasi va postmodernlik nuqtai nazari yoki postmodern bo'lish sharti qaysi xalqda yashayotganiga yoki qaysi intellektual an'anaga asoslanganligiga bog'liqligi haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: postmodern, pozitsiya, postmodernizmning belgilovchi elementlarini, umidsizlik, nigilizm.

Аннотация: В этой статье обсуждается определение постмодернизма, которое принимает противоречия, литературную теорию постмодернизма и точку зрения постмодернизма, или состояние постмодернизма зависит от того, в какой нации человек живет или на какой интеллектуальной традиции он основан.

Ключевые слова: постмодерн, позиция, определяющие элементы постмодернизма, отчаяние, нигилизм.

Abstract: This article discusses the definition of postmodernism, which accepts the contradictions, the literary theory of postmodernism and the point of view of postmodernism, or the state of postmodernism depends on what nation one lives in or what intellectual tradition one is based on.

Keywords: postmodern, position, defining elements of postmodernism, despair, nihilism.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION).

Postmodernizm haqidagi bahslar u paydo bo'lgan paytdan boshlab boshlangan va hozirgi kungacha davom etmoqda. G'arb madaniyatidagi postmodernizmning ildizlari juda chuqur, bu esa insonning kognitiv imkoniyatlariga shubhalarni keltirib chiqardi. Postmodernizm (fransuzcha postmodernizm - modernizmdan keyin) XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlaridagi jahon ijtimoiy hayoti va madaniyatidagi tarkibiy jihatdan o'xshash hodisalarni aks ettiruvchi tushuncha bo'lib, ko'pincha "modernizm o'rnini egallagan", – deb talqin etiladi [1].

"Postmodernizm" atamasi XX asr boshlarida, ya'ni 1939-yilda Arnold Toynbi tomonidan kapitalizm va imperializm va umuman G'arb

sivilizatsiyasi tanazzulga yuz tuta boshlagan davrga ishora qilish uchun kiritilgan. Dastlab, san'at olamida bu atama oddiygina modernizmdan "keyin" degan ma'noni anglatadi. Ammo 1970-yillarning o'rtalariga kelib, postmodernizm ko'proq vaqtli hodisaga emas, balki nazariy pozitsiyaga murojaat qila boshladi. Agar postmodernizmning vaqtinchalik ekanligi har doim muammoli bo'lgan bo'lsa, bir nechta boshlang'ich yoki yakuniy nuqtalar mavjud bo'lsa, unda bu atamani aniqlash ham xavf tug'diradi degan fikr shakllandi:

Birinchidan, qarama-qarshiliklarni qabul qiluvchi postmodernizmga ta'rif berishga urinish xavfli, chunki bitta yagona hodisa shunchaki absurdidir.

Ikkinchidan, postmodernizm adabiyot nazariyasi va falsafa fanlarining sun'iy chegaralari bilan ozmi-ko'pmi kesishgan diskursiv soha bo'lib, unda ko'plab nazariyalar va qarashlar tarqaldi.

Uchinchidan, postmodernlik nuqtai nazari yoki postmodern bo'lish sharti qaysi xalqda yashayotganiga yoki qaysi intellektual an'anaga asoslanganligiga bog'liq bo'lib qoldi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS). Postmodernizm fransuz nazariyotchilari tomonidan asos solingan, deb tez-tez aytiladi, ammo bu fikr frankofillik nuqtai nazaridan shakllangan. Nemis nazariyotchilari, xususan, Valter Benjamin va Teodor Adorno postmodernlikning madaniyatga ta'sirini bashorat qilishgan. Amerikada postmodernizm to'plami "tanqidiy nazariya", falsafiy namunalar to'plami sifatida kirdi [1].

Postmodernizm postmodern nazariyalar modaga kirgan paytda Amerikada o'zining eng yuqori cho'qqisiga chiqdi. Ammo Amerikada postmodernizmning belgilovchi elementlarini – nigilizm va umidsizlikni tushunish uchun tarixiy tajriba – Ikkinchi Jahon urushidagi vayronagarchilik yetishmadi. Postmodernizmga ta'rif berishga uringan birinchi nazariyotchilardan biri Ijob Hasan qiyinchilikdan keskin shikoyat qildi va "postmodernizmning o'zini ham yashiradigan va tashkil etuvchi bir qator kontseptual muammolarni" ajratib oldi. Hasan o'zining o'nta muammosini qayd etgandan so'ng, o'quvchiga modernizm va postmodernizmni taqqoslaydigan aniq va foydali jadvalni taqdim etdi [3].

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION). Postmodernizmning pessimizmini takrorlab, Hasan postmodernizmning mohiyatini bir so'z bilan ifodalaydi:

Postmodernizm ikkita markaziy, konstitutsiyaviy tendensiyaning ifodalaydi: biri noaniqlik, ikkinchisi immanentlik. Ikki tendensiya dialektik emas, chunki ular mutlaqo zid emas, sintezga ham olib kelmaydi. Ularning har biri o'ziga xos qarama-qarshiliklarni o'z ichiga oladi va boshqasining elementlariga ishora qiladi. Ularning o'zaro ta'siri postmodernizmni qamrab olgan "polilektika" harakatidan dalolat beradi [4].

Hasan tomonidan ilgari surilgan "xilma-xil tushunchalar" hech bo'lmaganda modernistik pozitivizm va optimizm bilan solishtirganda

salbiydir: "noaniqlik, uzluksizlik, heterodoksiya, plyuralizm, tasodifiylik, isyon, buzuqlik, deformatsiya ... Bu o'nlab atamalarni o'z ichiga oladi hamda dekreatsiya, parchalanish, dekonstruksiya, desentratsiya, joy o'zgartirish, farq, uzilish, diszyunksiya, yo'q bo'lish, dekompozitsiya, definatsiya, demisifikatsiya, detotalizatsiya, delegitizatsiya" kabilar "ironiya, yorilish, sukunat... yo'qotish ritorikasiga olib kelishi mumkin. Hasanning 1987-yildagi "Postmodern burilish" asari chuqur pessimistik ruhda bo'lib, modernizmning o'limi bilan sodir bo'lgan aniqlik va birlikning sezilarli yo'qolishini anglatardi [2].

XXI asr boshlarida postmodernizm mavzusini qayta ko'rib chiqqan Hasan "Postmodernizmdan postmodernlikka: mahalliy/global kontekst" asarini yozdi va o'zining ikkinchi atamasini quyidagi nuqtai nazardan aniqladi. "... texnologiyaning ravon imperiyasi. Shunday qilib, men postmodernizmning ikkinchi asosiy tendensiyasini immanentlik deb atayman, bu atamani diniy aks-sadosiz ishlatib, ongning o'zini ramzlarda umumlashtirish, tabiatga tobora ko'proq aralashish, o'z abstraksiyalari orqali harakat qilish va inson ongini obyektga loyihalashtirish qobiliyatini bildiradi".

Ushbu aqliy tendensiyaning diffuziya, tarqalish, proyeksiya, o'zaro ta'sir, aloqa kabi so'zlar bilan tasvirlash mumkin, bularning barchasi homo-piktor yoki homo-signifikanslar, o'zlarini tashkil etuvchi mavjudotlar, shuningdek, ularning koinoti sifatida paydo bo'lishidan kelib chiqadi [1].

NATIJALAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS). Postmodern zamonaviy hayotdagi ishonch inqirozini aks ettiradimi yoki shunga sabab bo'ladimi? Postmodernizm haqidagi ilk yozuvchilardan biri Jan-Fransua Lyotard edi. 1984-yilda u Postmodernizm nima degan savolga javob berishga harakat qildi. Uzoq muqaddimadan so'ng u shunday dedi:

"Postmodern, zamonaviy hayotda taqdimotning o'zida namoyon bo'lmaydigan narsani ilgari suradigan narsadir; erishib bo'lmaydigan nostalgini birgalikda baham ko'rishga imkon beradigan ta'mning konsensusi inkor etadigan narsa; yangi prezentatsiyalarni ulardan bahramand bo'lish uchun emas, balki ko'rsatib bo'lmaydigan tuyg'uni kuchaytirish uchun qidiradigan narsa. Postmodern rassom yoki yozuvchi faylasuf pozitsiyasida

yoziqlan matn, yaratilgan asar, oldindan belgilangan qoidalar bilan boshqarilmaydi va ularni matnga tanish toifalarni qo'llash orqali hal qiluvchi hukmga ko'ra hukm qilib bo'lmaydi. Bu qoidalar va toifalar san'at asarining o'zi qidirayotgan narsadir. Demak, rassom va yozuvchi bajarilgan ishning qoidalarini shakllantirish uchun qoidasiz ishlaydi" [3].

Garchi Lyotard tasviriy san'at bilan eng ko'p shug'ullanadigan fransuz postmodern faylasuflaridan biri bo'lsa-da, men uning postmodernizmga asosiy ta'siri texnologiyani fanga ta'sirini va "bilim" deb nomlangan shaxsni shakllantirish imkoniyatini aniqlashga urinishi bo'lgan deb ta'kidlayman [2]. Lyotard ma'rifatparvarlik tafakkur uslubini tanqid qildi. Lyotard uchun postmodernlikning "sharti" – bu asosiy hikoyaning parchalanishidan emas, balki, bu axborotni ma'lumot tovariga aylangan postindustrial dunyo sanaladi. 2002-yilda Ben Dorfman bilimga nisbatan "postmodern holat"ni tushuntirishga uringan. Dorfman aytganidek, bizning kimligimizni belgilovchi "buyuk rivoyat"larning oxiri qanday oqibatlarga olib keldi? Metanarrativsizlarga bizning zamonamizda o'rin yo'q va biz tarixning muzlatilgan ishonchiga murojaat qilishimiz mumkin. Bizda, bir tomondan, o'tmishga doimiy ishora bor va bu hozirgi kungacha davom etmoqda [3].

XULOSA(ЗАКЛЮЧЕНИЕ/ CONCLUSION)

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, "postmodernizm" atamasi biz kutganimizdan ham uzoqroq tarixga ega va uni ta'riflashda har bir yozuvchi o'zgacha uslubda yondoshgan. Agar Perri

Andersonga ergashadigan bo'lsak, "Postmodernlikning kelib chiqishi" etimologik tarixi uning asariga borib taqaladi. Bu atamani birinchi marta 1870-yillarda ingliz rassomi Jon Ueytkins Chapman qo'llagan va u yangi modernizmi haddan tashqari rasmiy, haddan tashqari intellektuallik bilan bo'liq holda ko'rsatib bergan. Chapman "postmodernizm" so'zini ishlatish uchun qandaydir an'anani boshladi ya'ni, modernizmdan keyingi dunyoni (postmodern dunyo) tasavvur qilishimiz kerakligi va bunday dunyo dinamik tanqidni talab qiladigan tushuncha ekanligini ilgari surgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES)

1. Jeanne Willette defining postmodernism | aug 3, 2012 | contemporary aesthetics, contemporary art, contemporary culture, postmodern.
2. Peters, Michael (ed.), Education and the Postmodern Condition (Wesport, Connecticut & London: Bergin & Garvey, 1995).
3. Ben Dorfman Postmodernism, Knowledge and J-F Lyotard Institute for Language and Intercultural Studies Aalborg University.
4. Perry Anderson, The Origins of Postmodernity (New York:Verso, 1998), 3-15.

